

۱۳۱۹ ۲ ۳۸

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ضرب المثل های سنگسری

یدالله حاجی‌آلیان

انتشارات حبله رود

۱۳۹۴ خورشیدی

(۳۴۱۴ سنگسری)

77777777

سرشناسه	حاجی علیان، یدالله، ۱۳۴۴-
عنوان و نام پدیدآور	ضرب المثل های سنگسری / یدالله حاجی علیان.
مشخصات نشر	سمنان: انتشارات حبله رود، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	۱۰۰ص.
شابک	۴۳-۰-۷۶۴۴-۶۰۰-۹۷۸: ۸۰۰۰۰ ریال
رده بندی فهرست نویسی	فیبا
موضوع	ضرب المثل های سنگسری
زبان	ضرب المثل های فارسی
موضوع	سنگسر
رده بندی کنگره	۱۳۹۴ ج ۸۵ ص ۳۲۷۹/ PIR
رده بندی دیسی	۶۹/۳۹۸
شماره کتابشناسی ملی	۴۱۲۰۴۹۷

انتشارات حبله رود

سمنان، بلوار ولی عصر، جنب مسجد آل محمد (ص)

www.habierood.ir

ضرب المثل های سنگسری

یدالله حاجی علیان

مشاور: علیرضا شاه حسینی

ویراستار: سید حسین طباطبایی

تایپ و صفحه آرایی: محمد تقی رهبری فرد

عکس روی جلد: قصه گویی برای کودکان سنگسری در عمارت عمارت خیل خا (سمنان سهر)

عکس پشت جلد: ننه گلنساء حاج علیان در حال نخ ریزی (اوایل دهه ۱۳۵۰)

عکاس: فرشید مختاری

طرح روی جلد: رؤیا عمرانی

شابک: ۴۳-۰-۷۶۴۴-۶۰۰-۹۷۸

چاپ و صحافی: زلال کوثر قم

قیمت: هشت هزار تومان

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

چاپ نخست، ۱۳۹۴

فهرست

۷۰.....	د	۱.....	مقدمه
۷۸.....	ر	۲.....	مهدی شهر کجاست
۸۰.....	ز	۳.....	زبان سنگسری
۸۰.....	س	۵.....	نقود و گاه شماری سنگسری
۸۲.....	ش	۵.....	فصل اول ویا، ۱ (مار)
۸۲.....	ص	۶.....	فصل دوم: پوستون (پستان)
۸۲.....	ط	۶.....	فصل سوم: پاپ (پائین)
۸۴.....	ع	۶.....	فصل چهارم: زمسون (زستان)
۸۵.....	ق	۷.....	ضرب المثل ها
۸۵.....	ک	۷.....	آ
۸۷.....	گ	۱۸.....	آ
۹۰.....	م	۳۸.....	ب
۹۳.....	ز	۴۲.....	پ
۹۶.....	و	۴۵.....	ت
۹۷.....	ه	۵۷.....	ج
۹۹.....	ی	۵۹.....	چ
		۶۲.....	ح
		۶۳.....	خ

مقدمه

فرهنگ و ادبیات ایران دریایی از گوهرهای ناب و ارزنده است که در این میان گویش‌ها از جایگاه ویژه‌ای برخوردارند و زبان سنگسری با پیشینه‌ای بیش از یک هزار و چهارصد سال زینت‌بخش این دریای بیکران است. ضرب‌المثل‌ها یکی از مظاهر فرهنگ و تمدن و مبین شخصیت روحی هر قوم و هر سرزمین به شمار می‌آید. این مثل‌ها ریشه در دوردست تاریخ اجتماعی اقوامی دارد که در گذر زمان از آبشخور اسلام، اورها، پیشه‌ها و سنت‌های ملی و مذهبی مردم بهره‌مند شده و تبدیل به مجموعه‌ای از سخنان نغز و دلکش ادبی و گهگاهی نیز در قالب طنز، سرزنش یا طعنه شد که مثل به مثل و سینه به سینه از قرون متمادی گذر کرده و به ما رسیده است.

مثل‌های هر قومی خصایص، ذوق افکار، عادات و نوع نگرش آن دیار را نسبت به خود و دیگر هموعانشان نشان می‌دهد و ما با پژوهش در این کنایات، استعارات و اشارات کوتاه اما سرشار از معنا، می‌توانیم به لایه‌ای تودرتوی مردم شناختی و فولکلوریک آنان آگاهی یابیم.

شاید گزافه نباشد اگر مثل‌ها را تاریخ نانوشته اقوام بومی و محلی ایرانی بدانیم؛ زیرا تاریخ پیوسته در رکاب بزرگان و تخمه داران و صاحب منصبان و در

۱. «ضرب‌المثل» همچنان که می‌دانیم غلط رایج است و معنای آن عبارت است از: بیان کردن و آوردن مثل؛ اما چون در میان اهل فن اشتها یافته، ما نیز به ناچار از این غلط مصطلح استفاده می‌کنیم.

یک کلام، اصحاب «زر و زور و گاهی تزویر» بوده است؛ اما در این میان آنچه به متن توده‌ها و خانه‌های گلین محقر قریه‌ها سر کشیده و یادگاری برای نسل‌های آتی بر جای نهاده، ضرب‌المثل است. مثل، چه شیرین همانند عسل و چه شور همانند نمک، چه با کنایه و شوخی و چه با جدیت و استواری، در هر حال نمایانده زندگی پیشینیان و آداب و رسوم کهن اجداد ما تلقی می‌گردد.

بزرگان پهنه ادب یا سی در باب ضرورت و نیز فواید گردآوری امثال عامیانه در فرهنگ شفاهی اقوام و واگون ایرانی، بسی سخن گفته و مزایای آن را بر شمرده‌اند. مختصر اینکه استفاده از مثل‌ها در فرهنگ‌های مختلف می‌تواند جدایی‌ها را به وصل، تلخی‌ها را به شیرینی و کدورت‌ها را به همدلی مبدل نماید. مثل در محاورات روزانه مردم همواره حاکم خود را داشته و شاید این ویژگی برآمده از خاصیت درونی آن باشد. چرا که معانی دل روشن‌تر و تأثیرش در مغز شنونده سریع‌تر و موارد کاربرد آن نیز گسترده‌تر است. سخن آخر اینکه مثل‌ها جمله‌های ظریفی هستند که از تجربه‌های دور و دراز برداشته و قامتی به بلندای فرهنگ دارند و صدایی است که از دالان تو در توی بی‌پایان انعکاس یافته و بعد از ریزش‌ها و رویش‌ها به ما رسیده است. پس اکسیر شفا بخش است برای هدایت جامعه به سوی انسانیت.

مهدی‌شهر کجاست

شهر مهدی‌شهر در ۱۵ کیلومتری شمال سمنان (مرکز استان سمنان) واقع شده است. این شهر در ۵۳ درجه و ۲۱ دقیقه طول جغرافیایی و ۳۵ درجه و ۴۳

دقیقه عرض جغرافیایی قرار دارد. ارتفاع این شهر از سطح دریا ۱۷۰۰ متر است. مهدی‌شهر دارای آب و هوای معتدل، اقلیم کوهستانی و پوشش گیاهی جنگلی است. ارتفاعات مهدی‌شهر غالباً جنوبی‌ترین سلسله جبال البرز را شامل می‌شود. مهدی‌شهر (سنگسر سابق) پایگاه عشایر ایل سنگسری است.

۱. زبان سنگسری

زبان سنگسری یکی از زبان‌هایی است که یادگار ایران باستان است و به زبان اوستایی نزدیک به سایر نزدیک است. اگرچه واژه‌های عهد اشکانی و ساسانی نیز در آن یافت می‌شود. ویژگی‌های این زبان آن است که هنوز هم مردم در محاورات خود با توجه به نوع کلامی که به کار می‌برند، متوجه می‌شوند که موضوع سخن زن است یا مرد و با انسان.

این زبان حدوداً دارای هجده هزار واژه بوده که گویشوران آن در طی سالیان دراز و در چهار مقطع زمانی وارد این منطقه شده‌اند.

گروه اول بومیان زرتشتی معروف به مجوسان پیش از به انتهای ماه‌های خود کلمه «م» را اضافه می‌کردند؛ مانند: (مَس م)، (تیر م)، (اَرو م)، (اونه م)، (میرونه م)، (سیا م)، (تیر م) و (مرداله م) که هشت ماه از ۱۲ ماه را در بر می‌گیرد. گروه دوم گله داران آریایی^۱ در ۱۴۰۰ قبل از میلاد وارد منطقه مهدی‌شهر کنونی شدند که مبدأ تاریخ تقویم سنگسری نیز از آنجا آغاز شده

است. گروه سوم آریایی‌ها معروف به آریانها که اکثراً کشاورز بودند، در حدود ۸۴۴^۱ پیش از میلاد بعد از ۵۵۶ سال به این منطقه کوچ کردند. گروه چهارم آریایی که خود را سکاها می‌نامیدند، در سال ۱۲۹ پیش از میلاد یعنی ۷۱۵ سال بعد از دوی شرق وارد قلمرو اشکانیان^۲ شدند.

ایران شهر زیرزمینی «سکای» و قلعه‌هایی به نام «کون قلی» و «زور قلی» که بقایای آن در زیر شهر مهدی‌شهر کنونی مدفون است، را بنا نهادند. فردوسی؛ شاعر بلندآوازه و حماسه‌سرای ایران زمین بارها و بارها در شاهنامه از رشادت و دلاوری‌های قوم سکا سخن گفته که چند بیت از آن را در اینجا می‌آوریم.

آگاه شدن منوچهر از کار زال و رستم

برفتم بدان شهر دیوان نر
که از تازی اسبان تکاور ترند
سپاهی که سگسار خوانندشان
چه دیوان که شیران پرخاشگر
ز گردان ایران دلاور ترند
پادان جنگی همانندشان

گفتار زمان زادن رستم

به شادی در آمد ز درگاه کوس
بفرمود آیین کران تا کران
بیاراست ایران چو شمشیر کوس
همه شهر سگسار و مازندران

۱. گیرشمن، ایران از آغاز تا اسلام، ص ۸۷

۲. عبدالرفیع حقیقت، تاریخ سنگسر سرزمین دلاوران سرسخت، ص ۱۱۲

بر تخت نشستن نوذر

بترسید بیدادگر شهریار

فرستاد نامه به سام سوار

به سگسار مازندران بود سام

نخست از جهان آفرین کرد نام

رای زدن تورانیان از جنگ ایرانیان

ز بزگه س ه سگسار مازندران

کس آریم با گرزهای گران

اما باید از یاد برد که گروه پنجمی نیز پا به این دیار نهاده‌اند. گروه پنجم اعراب بودند که از زمان پیامبر (ص) به عنوان سادات و در اواخر دوره اُمویان و اوایل دوره عباسیان، عدوان علوان وارد منطقه شدند که گواه روشن آن وجود تعداد زیادی از امام زادگان در این منطقه است.

تقویم و گاه شماری سنگسری

این قوم برای زندگی خود تقویمی مجزا داشتند که دارای ۱۲ ماه سی روزه بوده است. هر روز دارای نامی خاص می‌باشد. بعضی از این روزها دارای آداب مخصوص به آن روز است. این گاه شماری سال را به ۴ فصل ۳۶۰ روز تقسیم کرده است. پنج روز مازاد سال را با نام «پنجه پیتکو» می‌شمارند که از روزهای خداست و از ۱۱ فروردین شروع و تا ۱۵ فروردین پایان می‌پذیرد. ۱۶ فروردین برابر اول مس م شروع سال جدید (سالی نو) که اعتقاد دارند زمین از این روز به بعد پس از زمستان سرد نفس می‌کشد.

فصل اول و یار (بهار)

دارای سه ماه به نام‌های «مس م»، «د م» و «گوجو» که از نیمه فروردین